

IJTIMOYIY-GUMANITAR SOHADA ILMIY-INNOVATSION TADQIQOTLAR

ILMIY METODIK JURNALI

ISSN 3060-5059

VOL.3 № 4

2026

MAQTASH FUNKSIONAL-SEMANTIK MAYDONINING TILNING TURLI SATHLARIDA IFODALANISHI

Maxmudova Umida

Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti, o'qituvchi

Annotatsiya

Ushbu maqolada maqtash funksional-semantik maydonining til tizimining turli sathlarida ifodalanish xususiyatlari tahlil qilinib, maqtash mazmunini ifodalovchi til birliklari leksik, morfologik, sintaktik va stilistik jihatdan o'rganilib, ularning funksional-semantik xususiyatlari yoritiladi. Maqtashning kommunikativ-pragmatik ahamiyati, nutq jarayonida uning qo'llanish usullari hamda ijobiy baholashni ifodalovchi til vositalari ilmiy asosda tahlil qilinadi. Maqolada maqtash semantikasi turli til sathlarida – so'z, so'z birikmasi, gap va matn darajasida ifodalanishi misollar asosida ko'rsatib beriladi.

Kalit so'zlar: funksional-semantik maydon, ijobiy baholash, leksik birliklar, morfologik vositalar, nutq janri, kommunikativ jarayon.

ВЫРАЖЕНИЕ ФУНКЦИОНАЛЬНО-СЕМАНТИЧЕСКОГО ПОЛЯ ПОХВАЛЫ НА РАЗЛИЧНЫХ УРОВНЯХ ЯЗЫКА

Махмудова Умида

Ташкентский государственный университет востоковедения, преподаватель

Аннотация

В данной статье анализируются особенности выражения функционально-семантического поля похвалы на различных уровнях языковой системы. Языковые единицы, выражающие значение похвалы, рассматриваются с лексической, морфологической, синтаксической и стилистической точек зрения, а также раскрываются их функционально-семантические особенности. Научно анализируются коммуникативно-прагматическое значение похвалы, способы ее употребления в речевом процессе и языковые средства выражения положительной оценки. В статье на примерах показано, как семантика похвалы реализуется на различных уровнях языка – на уровне слова, словосочетания, предложения и текста.

Ключевые слова: функционально-семантическое поле, положительная оценка, лексические единицы, морфологические средства, речевой жанр, коммуникативный процесс.

EXPRESSION OF THE FUNCTIONAL-SEMANTIC FIELD OF PRAISE AT DIFFERENT LEVELS OF LANGUAGE

Maxmudova Umida

Tashkent State University of Oriental Studies, Lecturer

Abstract

This article analyzes the expression of the functional-semantic field of praise at different levels of the language system. The linguistic units expressing the meaning of praise are studied from lexical, morphological, syntactic, and stylistic perspectives, and their functional-semantic characteristics are described. The communicative-pragmatic significance of praise, its usage in speech processes, and the linguistic means expressing positive evaluation are examined on a

scientific basis. The article also demonstrates, through examples, how the semantics of praise is realized at different language levels, including the word, phrase, sentence, and text levels.

Keywords: functional-semantic field, positive evaluation, lexical units, morphological means, speech genre, communicative process.

Zamonaviy tilshunoslikda til birliklarini faqat grammatik yoki leksik jihatdan emas, balki ularning funksional-semantik xususiyatlari asosida o'rganish muhim ilmiy yo'nalishlardan biri hisoblanadi. Tilning turli sathlarida ma'lum bir semantik mazmuni ifodalovchi birliklar tizimi funksional-semantik maydon sifatida talqin qilinadi. Funksional-semantik maydon nazariyasi til birliklari o'rtasidagi semantik va funksional munosabatlarni aniqlash, ularning nutq jarayonidagi vazifasini tushuntirish imkonini beradi. Mazkur nazariya tilshunoslikda muhim metodologik asoslardan biri bo'lib, u til tizimini kompleks tarzda tahlil qilishga xizmat qiladi.

Funksional-semantik maydon nazariyasining ilmiy asoslari ko'plab tilshunos olimlar tomonidan ishlab chiqilgan. Jumladan, Aleksandr Bondarko funksional-semantik maydonni til birliklarining umumiy semantik mazmun asosida birlashgan tizimi sifatida talqin qiladi. Uning fikricha, muayyan semantik kategoriya tilning turli sathlarida ifodalanib, ular o'zaro funksional jihatdan bog'langan bo'ladi. Shuningdek, Roman Jakobson ham til birliklarining kommunikativ va funksional xususiyatlarini o'rganishda semantik hamda pragmatik omillarning muhimligini ta'kidlaydi.

Tilshunoslikda ijobiy baholashni ifodalovchi semantik birliklar ham alohida tadqiqot obyektiga aylangan. Maqtash esa insonlar o'rtasidagi kommunikativ munosabatlarda muhim pragmatik vazifani bajaruvchi nutqiy hodisalardan biridir. U nutq jarayonida ijobiy baho berish, rag'batlantirish, e'tirof etish va ijtimoiy munosabatlarni mustahkamlash kabi kommunikativ funksiyalarni amalga oshiradi. Shu sababli maqtash semantikasi nafaqat leksik birliklar orqali, balki morfologik shakllar, sintaktik konstruksiyalar hamda stilistik vositalar orqali ham ifodalanadi.

Maqtash funksional-semantik maydonining o'rganilishi til birliklarining o'zaro semantik bog'liqligini aniqlash bilan birga, ularning nutqdagi pragmatik vazifalarini ham ochib beradi. Mazkur maydon tilning turli sathlarida — leksik, morfologik, sintaktik va matn darajasida — namoyon bo'lib, ijobiy baholash semantikasini ifodalovchi turli til vositalarini o'z ichiga oladi. Bu esa maqtashning til tizimidagi o'rnini kompleks tarzda tadqiq etishni talab etadi. Shu munosabat bilan mazkur maqolaning asosiy maqsadi maqtash funksional-semantik maydonining tilning turli sathlarida ifodalanish xususiyatlarini ilmiy asosda tahlil qilishdan iborat. Tadqiqot davomida maqtash mazmunini ifodalovchi til birliklari leksik, morfologik va sintaktik jihatdan o'rganilib, ularning funksional-semantik xususiyatlari hamda nutq jarayonidagi kommunikativ-pragmatik ahamiyati aniqlanadi.

Tahlillar qismi

Tilshunoslikda funksional-semantik maydon nazariyasi til birliklarining umumiy semantik mazmun asosida birlashishini va ularning tilning turli sathlarida ifodalanishini o'rganishga qaratilgan muhim ilmiy yo'nalish hisoblanadi. Ushbu nazariya asosida muayyan semantik kategoriya turli til birliklari orqali ifodalanib, ular o'zaro funksional va semantik bog'liqlikni tashkil etadi. Bu borada rus tilshunos olimi Aleksandr Bondarko funksional-semantik maydonni "umumiy semantik kategoriya asosida birlashgan va tilning turli sathlarida ifodalanuvchi birliklar tizimi" sifatida talqin qiladi. Uning ta'kidlashicha, til tizimidagi har bir semantik kategoriya o'zining markaziy va periferik elementlariga ega bo'lib, ular nutq jarayonida turli darajada namoyon bo'ladi.

Maqtash semantikasi ham aynan shunday funksional-semantik maydonlardan biri bo'lib, u ijobiy baholash mazmunini ifodalovchi til birliklari majmuasidan iborat. Mazkur semantik maydon tilning turli sathlarida — leksik, morfologik, sintaktik va stilistik vositalar orqali — ifodalanadi. Tilshunos Roman Jakobson nutq jarayonida til birliklarining funksional vazifalarini

tahlil qilar ekan, baholovchi birliklar kommunikativ maqsadni amalga oshirishda muhim rol o'ynashini ta'kidlaydi. Uning fikricha, baholash semantikasi tilning pragmatik imkoniyatlari bilan uzviy bog'liq bo'lib, u nutqning ekspressiv funksiyasini kuchaytiradi.

Maqtashning tilning leksik sathida ifodalanishi ko'pincha ijobiy baho beruvchi so'zlar orqali amalga oshadi. Masalan, **“a'lo”**, **“zo'r”**, **“ajoyib”**, **“mukammal”**, **“iste'dodli”** kabi birliklar maqtash semantikasining markaziy elementlari hisoblanadi. Bunday birliklar nutq jarayonida shaxs yoki hodisaning ijobiy jihatlarini ifodalash orqali kommunikativ maqsadni amalga oshiradi. Tilshunos olim Viktor Vinogradov leksik birliklarning baholovchi xususiyatlari haqida fikr yuritir ekan, **“baholash semantikasi tilning leksik tizimida alohida qatlamni tashkil etadi va u nutqning emotsional-ekspressiv bo'yoqlarini shakllantiradi”**, deb ta'kidlaydi.

Maqtash semantikasi morfologik vositalar orqali ham ifodalanishi mumkin. Masalan, kuchaytiruvchi qo'shimchalar yoki daraja bildiruvchi shakllar maqtash mazmunini yanada kuchaytiradi. Shuningdek, sintaktik konstruksiyalar ham maqtash semantikasini ifodalashda muhim rol o'ynaydi. Masalan, **“Siz juda iste'dodli ekansiz”**, **“Bu ish nihoyatda mukammal bajarilgan”** kabi gaplar sintaktik jihatdan maqtash mazmunini ifodalovchi konstruksiyalar hisoblanadi.

O'zbek tilshunosligida ham baholovchi birliklar va ularning nutq jarayonidagi funksiyasi bo'yicha ilmiy tadqiqotlar olib borilgan. Jumladan, Shavkat Rahmatullayev til birliklarining semantik xususiyatlarini o'rganar ekan, baholovchi birliklar nutqning emotsional-ekspressiv qatlamini tashkil etishini ta'kidlaydi. Uning fikricha, bunday birliklar nutq jarayonida kommunikativ ta'sir kuchini oshirishga xizmat qiladi.

Olib borilgan ilmiy tahlillar shuni ko'rsatadiki, maqtash funksional-semantik maydoni tilning turli sathlarida ifodalanib, leksik, morfologik va sintaktik vositalar orqali namoyon bo'ladi. Bu esa maqtash semantikasining til tizimida kompleks xarakterga ega ekanligini hamda uning nutq jarayonida muhim kommunikativ va pragmatik vazifani bajarishini ko'rsatadi.

Natijalar qismi

Olib borilgan tadqiqot va ilmiy tahlillar natijasida maqtash funksional-semantik maydonining til tizimida muhim o'rin egallashi aniqlandi. Tadqiqot jarayonida maqtash semantikasi tilning turli sathlarida — leksik, morfologik, sintaktik hamda stilistik darajalarda — ifodalanishi kuzatildi. Bu esa maqtashning til tizimida kompleks va ko'p qatlamli semantik hodisa ekanligini ko'rsatadi.

Tahlil natijalariga ko'ra, maqtash funksional-semantik maydonining markaziy qismi asosan ijobiy baholash mazmunini ifodalovchi leksik birliklar orqali namoyon bo'ladi. **“A'lo”**, **“ajoyib”**, **“mukammal”**, **“zo'r”**, **“iste'dodli”** kabi birliklar maqtash semantikasining asosiy vositalari sifatida nutq jarayonida faol qo'llanadi. Bunday birliklar nutqning emotsional-ekspressiv ta'sirini kuchaytirib, suhbatdoshga ijobiy baho berish vazifasini bajaradi.

Tadqiqot davomida maqtash mazmunining morfologik vositalar yordamida ham kuchaytirilishi aniqlangan. Masalan, daraja bildiruvchi shakllar, kuchaytiruvchi qo'shimchalar yoki ta'kidlovchi birliklar maqtash semantikasini yanada kuchliroq ifodalashga xizmat qiladi. Bu holat maqtash funksional-semantik maydonining periferik elementlari sifatida namoyon bo'ladi.

Natijalar shuni ko'rsatadiki, sintaktik konstruksiyalar ham maqtash mazmunini ifodalashda muhim rol o'ynaydi. Jumladan, baholovchi gaplar, undov gaplar yoki ta'kidlovchi konstruksiyalar orqali nutqda ijobiy baho ifodalanadi. Bunday konstruksiyalar nutqning pragmatik maqsadini amalga oshirishga xizmat qilib, kommunikativ ta'sir kuchini oshiradi.

Tadqiqot natijalari shuni ham ko'rsatadiki, maqtash funksional-semantik maydoni nutq jarayonida nafaqat baholash, balki rag'batlantirish, qo'llab-quvvatlash va ijtimoiy munosabatlarni mustahkamlash kabi kommunikativ vazifalarni ham bajaradi. Shu tariqa, maqtash semantikasi tilning muhim pragmatik kategoriyalaridan biri sifatida namoyon bo'ladi.

Umuman olganda, olib borilgan tahlillar maqtash funksional-semantik maydonining tilning turli sathlarida ifodalanishini hamda uning nutq jarayonidagi kommunikativ va pragmatik

ahamiyatini aniqlash imkonini berdi. Bu esa mazkur semantik maydonni yanada chuqurroq o'rganish tilshunoslikning muhim ilmiy yo'nalishlaridan biri ekanligini ko'rsatadi.

Xulosa qismi

Mazkur tadqiqotda maqtash funksional-semantik maydonining tilning turli sathlarida ifodalanish xususiyatlari ilmiy jihatdan tahlil qilindi. Tadqiqot jarayonida maqtash semantikasi til tizimida ijobiy baholash mazmunini ifodalovchi muhim kommunikativ birliklardan biri ekanligi aniqlandi. Maqtash funksional-semantik maydoni tilning leksik, morfologik va sintaktik sathlarida turli til vositalari orqali namoyon bo'lishi kuzatildi.

Tahlillar natijasida maqtash semantikasining markaziy qismini asosan ijobiy baho beruvchi leksik birliklar tashkil etishi, morfologik va sintaktik vositalar esa ushbu semantikani kuchaytiruvchi hamda kengaytiruvchi funksiyani bajarishi aniqlandi. Bu esa maqtash funksional-semantik maydonining ko'p qatlamli va tizimli xarakterga ega ekanligini ko'rsatadi.

Tadqiqot davomida maqtashning nutq jarayonida muhim pragmatik vazifani bajarishi, ya'ni suhbatdoshga ijobiy baho berish, rag'batlantirish hamda ijtimoiy munosabatlarni mustahkamlashga xizmat qilishi aniqlandi. Shu sababli maqtash funksional-semantik maydoni nafaqat til tizimining semantik xususiyatlarini, balki nutqning kommunikativ va pragmatik jihatlarini ham o'rganishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Umuman olganda, maqtash funksional-semantik maydonining tilning turli sathlarida ifodalanishini o'rganish til birliklarining o'zaro semantik bog'liqligini aniqlash hamda ularning nutq jarayonidagi funksional imkoniyatlarini yoritishga xizmat qiladi. Mazkur tadqiqot natijalari kelgusida baholovchi semantika, pragmatik tilshunoslik hamda funksional grammatika yo'nalishlarida olib boriladigan ilmiy izlanishlar uchun muhim nazariy asos bo'lib xizmat qilishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Бондарко А. Теория функциональной грамматики. – Л.: Наука, 1987. – 348 с.
2. Виноградов В. Русский язык. Грамматическое учение о слове. – М.: Высшая школа, 1972. – 614 с.
3. Nida E. Language Structure and Translation. – Stanford: Stanford University Press, 1975. – 283 p.
4. Махмудова У. Ingliz va o'zbek tillarida maqtashning funksional-semantik maydoni // *Общественные науки в современном мире: теоретические и практические исследования.* – 2022. – Т. 1, № 24. – С. 57–58.
5. Рахматуллаев Ш. Хозирги ўзбек адабий тили. – Тошкент: Университет, 2006. – 476 б.
6. Jakobson R. On Linguistic Aspects of Translation // In: Brower R. A. (ed.). *On Translation.* – Cambridge, MA: Harvard University Press, 1959. – P. 232–239.
7. Махмудова У. Функциональное семантическое поле похвалы в неродственных языках // *Академические исследования в современной науке.* – 2022. – Т. 1, № 15. – С. 110–112.
8. Махмудова У. Ingliz va o'zbek tillarida maqtashning funksional-semantik maydoni // *Theoretical aspects in the formation of pedagogical sciences.* – 2022. – Т. 1, № 4. – С. 251–254.